

LA GABIA OBERTA

No vull amar e mon apetit ama;
sobre neu veig maravellosa flama.

AUZIKS MARC

Cants d'Amor, LXXXIV.

I

El senyor Miquel que, fora de les hores dedicades a la seua professió de ferrer, es preocupava de la cria i de la crianga d'ocells - i ell els anomenava pardalets, com a valencià de naixença - sempre posava en pràctica alguna originalitat.

A la porta de sa casa i a l'obreta del balcó tenia un fris de gàbies. I a les parets de l'entrada vora la fornai i l'enclusa en tenia també; i n'hi havien al desllunat, allí on el pou obri la seua boca quadrada al costat del muntó de carbó i els feixos de barretes de ferro rovellat.

El senyor Miquel vivia al pis de dalt. El pis i l'obrador es comunivaven per una escala estreta i empinada. Doncs bé; fins per l'escala hi havia alguna gàbia. I n'hi havien al menjador, a la cuina, a la saleta i al balcó. Les gàbies del balcó estaven guarnides de verd, del verd de les plantes que cultivava la senyora Amàlia, l'esposa del ferrer.

Així com el senyor Miquel s'entusiasmava amb els ocells, la senyora Amàlia s'entusiasmava amb les plantes. El balcó estava ple de tests i en els tests creixien rosers i clavellineres i gladiols i cactus i lliris i altres plantes que florien segons el temps però que exornaven tothora la façana. I entre les flors, les gàbies. I dins les gàbies, els ocells i al bec dels ocells aquells refils que eren l'admiració de veïns i passavolants, el goig del ferrer i la indiferència de la filla del matrimoni. Perquè la Roser era insensible al cant dels pardalets i a l'encant de les flors. Però açò serà motiu d'un capítol a part.

Déiem que el senyor Miquel sempre tenia en pràctica alguna originalitat referida als ocells. Vegeu-ne alguna. Feia anys aconseguí que els animallets engabiats a l'obrador i a la porta de l'obrador començaren a cantar quan oïen el so d'un cert martell que picava l'enclusa.

- Pliing, pling, pling !! - i els pardalets refileven tots a una, cadascú en el seu estil. I els de sota encomanaven el cant als de sobre i els uns i els altres - verderols, cadeneres, gafarrons, pinsans - refileven una llarga estona. El ferrer es deixava la feina i esguardava entusiasmat ~~la~~ les gàbies i escoltava les notes dels ocells distingint els de refilada llarga dels ^q que es cansaven aviat; els que feien el cant segons la pròpia raça dels que el feien prenint tonades i passadetes segons la raça d'algun altre pardalet.

La gent del veïnat afirmava que el senyor Miquel cremava els ulls dels ocells per fer-los cantar més i millor. Però no és cert. Ell estimava massa els animallets i no els faria patir per res del món. Creuar els ulls dels ocells ! També ho havia sentit dir ell; però ni ho havia fet, ni els seus amics i companys ho havien practicat mai.

Allò que féu ja fa molts anys és serrar una punta del bec d'un ocell per tal de deixar-lo llibert i que tornara a les seues mans per a menjar. Fón un assaig. Ja sabem que el senyor Miquel era afeccionat a fer provatures i aquestes d'ensenyar a volar i retornar a la gavella de la menjussa la féu aprofitant que un teuladí novell caigué d'un niu abans de plomar.

L'agafà pel seu compte i l'empapussà fins que es féu gran i ^{lador.} ~~volar.~~ No pogué fugir perquè el retenia la fam. És que com tenia una punta de bec més curta que l'altra, no aconseguia la llavor de nap, ni les orugues, ni les molletes de pa. L'ocell, que ja coneixia l'escalforeta de l'alé del ferrer, retornava al tou de les mans i menjava tota la gana.

Ara assajava una ingeniositat semblant amb un paixarell. El tenia en una gàbia de la saleta. Tancava totes les portes i les ventalles del balcó. Obria la gàbia i el paixarell veient la gàbia oberta se n'eixia i revolava per l'habitació. Es posava als braços de la llàntia, als maros dels quadres i a l'espill, als gerros de flors de la còmoda, al pal o a les palometes de les cortines...és a dir, allà on l'ocell volia descansar. Després, quan sentia fam o sentia set retornava a la gàbia, s'hi ficava, menjava o bevia, refileva o no, i de nit tancava els ulls, posava el cap sota l'ala i

dormia com un àngel. L'endemà trobant la gàbia oberta tornava a eixir i feia una vida de llibertat...Dins la saleta tancada.

El gust del senyor Miquel era aconseguir que amb el balcó obert de bat a bat el paixarell fera la seua vida: menjar, volar per la casa, sortir al carrer si li venia de gana, tornar a la gàbia a menjar... Quan ho haguera aconseguït és segur que el ocell tindria una educació perfecta. Ara estan ven el senyor Miquel i el paixarell en la fase de portes tancades.

I I

La senyora Amàlia s'havia fet un reialme amb les plantes del ^{balcó} balcó. I més que balcó era un jardí penjant, tantes eren les plantes i plantetes que creixien en pots i olles, tests i povals, cossiols i caixons. En tenia al sòl, a la barana de ferro, a la paret, bé solts o bé enganxats dins anses, cercols, ganxos i penjadors. Hi creixien geranis i rosers, fúcsies i clave-llineres, murcianes i rododèndrons, begònies i margarides i cactus de mil maneres i una passionera que pujava per la dreta i una enredradera que pujava per l'esquerra i que s'unien formant un arc sota el qual la senyora Amàlia seia per les tardes com una regina en el tron.

Regava les plantes, els posava el fem que els calia, netejava tanyes i branques de fulles grogues o seques, aspirava el perfum de les flors en esclatar, sembrava al seu temps les plantetes de temporada i des de les violes de l'hivern fins els gira-sols de l'estiu i els pensaments de la tardor tenia floretes tot l'any.

La seua passió era tan forta com la passió del seu marit pels ocells. La gent del carrer deia que es completaven: flors i ocells, ocells i flors. La veritat és que les dues manifestacions romàntiques feien bonic cadascuna pel seu cantó i unides, un conjunt que trencava el cor.

No cal dir que la senyora Amàlia, al costat d'una gran estimació per

4.

unes plantes, sentia desafecte per unes altres. Contra l'alfàbega, per exemple. Algú havia observat que en aquell espés i reduït jardí mancava aquesta planta tan ~~odorífera~~ odorífera i tan estimada a Béters on les fadrines celebren cada any la festa de les alfabegueres. Però la senyora Amàlia no la volia al seu balcó perquè, segons ella, tenia una significació eròtica descordada. Les fadrines, deia, es posen poms d'alfàbega al pit; les casades, al cap; els homes, a l'orella esquerra. L'alfàbega és excitant. La dona que mastegue un bri d'alfàbega és segur que criarà. La cosa és sabuda d'antic: quan es tractava de fecundar les egües i les someresse'ls donava a menjar alfàbegues. A més, tenia la creença, heretada del seu avi, que fóra un mariner que navegà per la Mediterrània, que l'alfàbega era plena de reputacions funeràries. Però l'antipatia a l'alfàbega li venia de l'exacerbat erotisme que li atribuïa.

-- Això faltava a la Roser - pensava -; tan enamoradissa com és i que jo tinguerà alfabeguetes al balcó.

Feia temps havia tingut un romer en un test. Però es desfeu d'ell perquè li havien relatat una contalla.: Una reina estèril anà al seu jardí i mirant un romer començà a sentir antulls a causa de les seues nombroses branques. Es posà embarassada i donà a llum un romer que regà quatre vegades al dia amb la seua llet. El rei d'Espanya, nebot de la reina, havent robat el test del romer el regà amb llet de cabra. Un dia que tocava la flauta vegé eixir una formosa princesa del romer i s'enamorà d'ella; però obligat a anar a la guerra, recomanà la planta al jardiner. Havent les germanes del rei enconrat la flauta, es posaren a tocar-la; la princesa eixí del romer; les germanes del rei, geloses, li pegaren. Desaparegué la princesa, el romer començà a secar-se i el jardiner, per temor al rei, fugí. En ser la mitja nit, ou un dragó com parla amb la seua dona i li conta la història del romer. El jardiner sap, per la tal conversació, que la planta reverdirà si la reguen amb la seua suor; mata el dragó i la muller; rega amb suor el romer i d'aquesta manera queda desfet el conjur.

Quan torna el rei es casa amb la princesa.

La senyora Amàlia s'espanta sobre tot perquè una dona pot quedar-se em-
barassada solament de mirar un romer.

- Això em faltava - pensà -; que la Roser contemple massa atentament
el romer del balcó.

I l'arrancà i el llançà al fen.

Tampoc no tenia una altra de les plantes que solen haver als balcons:
la ruda.

I és que la ruda, segons la senyora Amàlia, obra com afrodisíaca en les
dones i com anaafrodisíaca en els homes.

- Dos mals i - exclama quan li parlen de la ruda-. Deixa perdudetes
les dones i torna els homes indiferents. D'ací s'originen moltíssims ~~mal~~
danys. Això em faltava, amb la Roser dins de casa !

Però amb aquestes manies arrelades al cervell i al cor oblidava que
els clavells són el símbol de l'amor més ardent; que la margarida és la
flor de les consultes amoroses. I bé; tot és qüestió de conviccions. La
senyora Amàlia, convençuda que el cultiu de les seues plantes és el que
més convenia a la seua filla, anava fent la ~~seua~~ vida, així com el ~~seu~~ ma-
rit anava ensenyant el seu paixarell a eixir i a entrar a la gàbia que
tenia dia i nit sempre oberta.

I I I

La Roser era una jove, bonica i esprimatxada, un poc somniatruites com
son pare, un poc maniosa com la seua mare. Havia fet estudis de batxiller
i era taquimeca a una companyia d'assegurances. Sa mare, és natural, se la
mirava i no se la veia i posava tanta cura a que no se trencara l'àmfora
de la corpora filial, que li oblidava l'ànima. El pare, per contra, solament
donava importància al que ell deia "formació espiritual" de la filla: els
llibres, la tècnica bancària, els versos, la cultura, les bones amistats, la
vida romàntica... El senyor Miquel, ja es comprén, era un perfecte analfa-

bet. La Roser li havia eixit viveta i aquesta vivor feta de nervis i no d'intelligència fón la base per a un estudi ràpid, per a una instrucció sense educació espiritual. Ell estava molt satisfet que la seua filla tinguera un sou de vuit-cèntes pessetes i que fóra dinàmica, sabuda i moderna.

La senyora Anàlia no tenia tanta confiança amb la seua filla. Sempre la mirava de reüll i li escorcollava la roba interior, el contingut de la bosseta del moçador i fins les hores de descans. Havia comprés que superficialment enamoradissa, novel·lera i carregada d'amistats masculines, la seua filla estava sempre en perill. Prou que s'havia oposat a certs costums habituals en la joventut: tabac, bar, platja, ball, cinema, manicura, peluqueria... Les discussions familiars foren moltes, però ara ja s'havien acabat. La filla feia el que li donava la gana, el senyor Miquel seguia preocupat dels ocells i ella, la senyora Anàlia, sospirava i esperava el dia de vore-li créixer la cintura o l'enteniment.

Un dia la Roser es féu tota contents: un periodista l'havia interrogada allí en la mateixa barra d'un bar. I un diari local li publicà després la conversa i la foto.

- Noms.
- Rosarito Doménech Palací.
- Professi6.
- Mecan6grafa.
- Anys.
- Vint-i-dos.
- Estudis.
- Batxiller.
- Altura.
- Un metre cinquanta-sis.
- Quilos.
- Cinquants-dos.
- Lectures.
- Novel·les i versos.

- Novel·lista preferit.
- Pueyo.
- Poeta preferit ✓
- Campoamor.
- I de cinema ?
- Pel·lícules espanyoles.
- Actor.
- Clark Gable.
- Motiu.
- És ~~un~~ qui besa millor.
- Altres espectacles.
- Bous.
- Matadors.
- Dominguín i Dominguín.
- Quantes vegades l'ha vist torejar ?
- Ninguna.
- I de música ?
- Mambos.
- Li agrada ballar.
- Molt.
- Amb el promés.
- No en tinc.
- Ha estat enamorada ?
- Interessada sempre.
- Aixina el casament...
- Encara és prompte.
- A quina edat ?
- Quan ja no hi ha perill.
- Perill de què.
- D'avorriment.
- I de joies ?

- Or i perles.
- Japoneses.
- Uf ! Preferixo no tindre collars.
- Però ne té ?
- Me n'han promés un.
- D'auto?
- També. I un xalet.
- L'enhorabona i per a bé que siga.

Efectivament, ella també voldria que fóra per a bé. I per això quan li havien estirat la llengua i ella inconscientment confessava el seu interior pensant amb don Rafel, l'exportador de fruites que havia conegut al despatx, apareixien els neguits al costat de les alegries. I no podia dormir perquè ~~quasi~~ don Rafel la portava quasi bé cada dia en el seu cotxe a fer un vermut als afores de la ciutat i era al retorn quan anava a casa a sopar, sense ganes de menjar, farta ja de ~~aw~~ mariscs i de beguda i de somnis... però plena de desassossecos i de dubtes.

- La senyora Amàlia li digué un dia mirant-la per la cua de l'ull:

- Avui has vingut més tard que mai. Què passa ? Veges si t'heuré ~~d'atrapar~~ d'atrapar com a una conilla.

- Vosté sempre està reguinyosa. Bona nit !

I es ficà a l'habitació on tenia el llit de fadrina.

El senyor Miquel que havia oït la curta i aspra conversa, obrí la ràdio i la seua esposa entrà a la cuina a escurar. Abans, però, d'anar a dormir la mare veié la filla al llit gitada sobre el cobertor sense despullar-se i sanglotant...

I V

Don Rafel, que ja tenia quaranta anys, no havia fruit encara les dolçors de la vida. De nenut i de jove patí fam i fred. Hagué de treballar des de

petit per ajudar a viure la família. Una germaneta morí tísica i el pare, ferroviari, a conseqüència d'un atropellament. La vídua restà desaconsollada, dirigint la infància de Rafelet i llavant roba per les cases.

Bé es pot dir que el xic s'havia fet home sense ajudes estranyes. Deixà l'escola ben aviat i féu d'aprenent de cent oficis. De nit llegia el diari copiava articles i gasetilles per tal de reformar la lletra i practicava les quatre regles amb una desacomunada constància. Als divuit anys entrà de meritori a la Caixa d'Estalvis; als vint-i-cinc es féu corredor de comerç i, després, representant. Deu anys més tard posseïa una sòlida fortuna creada a l'ombra dels tonells de vi i de la fusta de Noruega que apilava a les peanyes del Grau.

Era un home prim i alt, escardalenc. El pare era muntanyenc, de la comarca morellana; sa mare, grassona, de la Marina. Tenia una semblança extraordinària amb el seu pare i l'expressió de la cara del fill és la mateixa seua mateixa cara; però el cabell, negre com el de la mare. I els ulls, negrissims i vius, uns ulls que tot ho observen i capten i retenen.

Quan morí la seua mare ell va presidir, és clar, l'enterrament. L'acompanyaven uns quants amics i uns quants veïns. Era l'estiu, feia calor i el sol rebotia contra els adoquins del carrer. La llum retallava totes les coses i el cotxe mortuori anava guarnit de desolació. Rafel seguia darrere el taüt i es mastegava el dolor que li pujava de la gola. Les llàgrimes guaitaven per les finestres dels ulls l'aire ponent de la vesprada.

Aquella estampa groga i amaratada l'havia tinguda present moltes vegades i en els darrers anys el feia reaccionar d'una manera estúpida. Quan pensava que els seus pares havien patit molt, sobre tot la seua mare, a ell li entraven unes enormes ganes de divertir-se. Quan pensava en la pobresa de la seua casa, se li desenrotllaven unes amples ànsies de fer diners a les bones o a les males. Quan recordava la seua joventut virtuosa, tancada i espra, li florien a la sang de les venes les flors de la concupiscència.

I en una d'aquestes crisis més carnals que espirituals s'adonà de l'e-

xistència de la Roser que seia front a una màquina d'escriure d'aquella oficina on quasi bé cada dia anava a assegurar la tramesa de vins a l'estranger.

Don Rafel tenia fama de ric i d'avar. Era ric perquè no volia malgastar ni cinc cèntims. Ell ni s'ho notava. Habituat a les despeses imprescindibles, havia acumulat als Bancs bitllets i accions i làmines i als magatzems tonells i fustes. Però la seua cartera estava sempre tancada a totes les invitacions dels capritxos.

La data d'aquella tarde fón memorable. Com la Roser el mirava atentament i pensava i creia estar llegint als ulls de don Rafel els pensaments que fabricava, ell se n'adonà. La veié interessada i interessant, jove i somnadora, bonica i moderna. En un segon li passà pel cervell la seua infància miserable, la treballosa joventut i l'austeritat en què vivia. Fón un llampec. Necessitava aire ! Necessitava traure's del damunt la fama de pret, d'agafat, de ronyós, que el voltava. Amb les ganes que tenia ell de fer una vida normal, de fer vore al món que si sabia treballar també sabia divertir-se, que si havia aforrat tenia ànims per a malbaratar uns bitllets.

Després de tot ell no era un avar com havien fet circular per la ciutat. Allí al carrer tenia el cotxet, un auto gris, elegant, el motor del qual cantava com un àngel. El que era cert és que don Rafel no volia que ningú s'aprofitara d'ell. Açò meu, per a mi; allò teu, per a tu. Tot això era honradesa. I aquesta honradesa l'havia fet triomfar en el món dels negocis. Quan ell deia blanc és que era blanca la cosa; quan ell deia que no podia pujar el preu de compra, o que no podia baixar el preu de venda, és que realment no podia ser.

Si feia estalvis no feia deutes. Si donava una paraula, si feia una promesa, l'acomplia.

Roser sabia tot açò. I l'admirava i el trobava jove. El nas estirat i fi tenia un encant... inqualificable. Els llavis prims, de boca menuda, uns altres encants que no arribava a desxifrar. El front cetrí el trobava ple d'intel·ligència... Els ulls, apassionats... El to de veu, timbrat i

mascle elhora.

- Don Rafel sembla un bon actor de cinema - pensà. Mentrestant don Rafel espiava la Roser de reull. S'ho pensà i es decidí ràpidament, com solia fer en el tracte comercial. S'acostà a la mecanógrafa i li digué:

- A les set i deu t'espere en el bar Tal.

I marxà.

Roser s'hagué de posar la mà al pit per deturar el cor; després es preme els polsos perquè la sang es movia a colps de mattell. La carn de les cames se li aflluixà. I enmig del traspals li pujava als llavis una punta de somris i de satisfacció com si ~~acabaren~~ acabaren de coronar-la com a regina d'un gran imperi.

V

El fadrí vell quan ha de prendre dona no tria sinó que agafa aquella que li és més aprop. I fón així com don Rafel prengué la Roser, ^{pe}temperalment propícia a l'aventura, somniadora i romàntica, creient-se moderna i deportiva. I no és que anà al bar Tal com ordenà el senyor client del despatx, tota emocionada, sinó que anà a molts i molts bars, sense emoció ja, habituada al vermut diari; i anà a molts sopars que terminaven tard, més tard de les dotze de la nit, quan ja era una poca vergonya retornar a casa on els pares esperaven amb crits i plors, amb consells i amenaces la fadrina esgarriada...

Una nit, veient que els pares no prenién amb prou paciència la nova vida, la fillota deixà d'anar a casa a dormir. Poc després deixà d'anar al despatx.

Don Rafel i la Roser havien determinat viure junts. Eren com un matrimoni novençà. L'auto gris de tres places que pel matí corria pels carrers dels Bancs i per la vesprada pels camins dels magatzems era el que fruien els novells enamorats. Perquè semblaven enamorats, l'un de l'altre,

l'home guallat i l'atractiva joveneta.

El sonni de teles i joies anava fent-se tangible. El pis ~~amb mobles~~ s'omplí de mobles de fusta clara, d'un estil que ella no s'atrevia a nomenar colonial perquè no el trobava prou modern. Però l'acceptava callant i esperava canviar-lo més avant, quan ja tinguera guanyada en absolut la confiança de l'estimat. Si no tenia, al seu entendre, uns bons mobles, tenia una criada. Ella, la Roser, ni havia de fregar com la seua mare, ni havia de teclejar la màquina com abans. Què més desitjava? Llevar-se del llit a les deu, prendre el bany - això deuen fer les princeses als palaus de marbre - empolainar-se, cuidar el canari que saltava dins la gàbia, distribuir unes flors en pots al menjador, a l'escriptori, al quarto de bany... (No diria ningú que no recordava els parcs). Llegia novel·les, mirava revistes gràfiques i modes, escoltava la ràdio...

... I venia Rafa. Rafa havia anunciat la seua arribada per telèfon. Quan entrava a casa el dinar quasi estava a punt. Entre l'obrir la porta del pis amb aquell manoll de clauetes petites, aplanades i brillants-claue ta de l'auto, de la caixa forta, del calaix de la taula, de la porta del pati... - fins a la primera cullerada, ja asseguts els dos al menjador vora les estovalles i els tovallons, hi havia el somriure eufòric i les besades d'ell i els afalacs i les tendrons estudiadament femenines d'ella.

Per les vesprades solien anar al cinema o al teatre. La nit la dedicaven a la ràdio i a estimar-se rabiosament. Quan començà la primavera Rafa comprà un xalet vora la ciutat, allí on comencen les estribacions muntanyenques, un xalet voltat de pins.

La promesa era acomplida ja. Un auto i un xalet. Després, que seguira cridant la família, que continuara fent prediques i protestes de moral, que persistira a no voler tractar-la. Millor! Ella estava molt bé i era feliç. Rafa l'estimava de tot cor. Cosa que ella volia, cosa que ell li portava. Què més li podia demanar? El casament? Sí; és clar. Ella li demanaria el casament perquè el casament consolidaria moltes coses. Per exemple, consolidaria la propietat del xalet puix que tenia l'escriptura

a nom d'ell. Afermaria les promeses de convivència i, si vinguera un fill, asseguraria la paternitat.

La Roser no s'atrevia a plantejar la qüestió. Rafa havia dit sempre que el casament no era precís; ella, però, amb ganes de retrucar-li que el casament era molt important s'havia tragat la pilota per no molestar-lo inútilment. Si ell el vullguera, ja ho diria; la iniciativa que ixquera d'ell.

No obstant - i en això comprenia que el pas que havia donat unint-se a un home l'havia envellida prematurament - cada dia desitjava dues coses. L'una, per part d'ell: que vullguera legalitzar la vida matrimonial. L'altra, per part d'ella: sentir al seu ventre una vida nova. Aquestes dues il·lusions va mantindre durant un grapat de mesos.

I ni venien els padrins del bateig, ni venien els padrins de la boda.

Retornaren a la ciutat. Vingué l'hivern amb el gavany de pells, vingué la primavera amb les faldilles estampades i passà l'estiu amb la remor dels pins del xalet...

Un dia Rafa, mirant-se la fea dins dels ulls de la Roser, li va dir:

- Un viatge a l'estranger, xiqueta. Prepara't. Ara tornaré a fer fruita i viurem a Brusselles tota la temporada. T'agradarà veure París. També veuràs Londres... Estàs contenta?

Sí; estava contenta. Era un altre motiu de somnis. Era eixir de la monotonia quotidiana.

Rafa - pensava la Roser - sap viure. És un home de talent, és clar, i per això procura el canvi d'escenaris. La ciutat, el camp, Bèlgica... Així no hi ha temps per a l'avorriment. Un canvi de paisatge comporta un canvi de relacions...

I en aquest punt la divagació femenina s'entroncava amb la divagació masculina. Roser - pensava don Rafael - necessita canviar de relacions contínuament. No per ser ella, sinó per ser dona. Totes elles són enamoradisses i cal trencar el fil de les amistats a profit de la tranquil·litat dels homes.

V I

La temporada fruitera s'escolà magníficament. Comercià el raïm, la mandarina, el poncem... I comercià, sobre tot, la taronja, que fa gust de sol. I no treballà solament la fruita valenciana sinó que guanyà diners amb la fruita d'Itàlia.

Rafa estava encantat; però la Koser enyorava aquella terra on el blau del cel és perenne. En aquest país del nord hi havia massa boira i massa pluja. És clar que el cinema - espectacle que entra pels ulls - la distreia sovint. Però les hores casolanes eren llargues. Llargues, de primer. Després, llargues i doloroses.

La vida d'hotel, tan distreta a primeries, la fastidià a les poques setmanes. Per això van viure després amb una família francesa. Ell era enginyer i passava dies i setmanes fora de casa, recorrent mines, assistint a Consells d'Administració industrial. Ella, madama Leroy, era una senyora enamorada de les comoditats ~~casolanes~~ de la vida. Tenia una quarantena d'anys i els lluia admirablement entre fils i sedes i perfums. Llegia amb molt de gust les novel·les de Guy de Maupassant.

Aquest matrimoni tenia un fill que estudiava a Londres. Les fotos que la mare amostrava d'ell feien pensar que el jove - ros, ulls clars, nas afilat - era un irònic puix que de tal llúia un somriú burleta penjat als llavis. La seua mare deia d'ell: - Té l'estampa del meu germà. I el seu germà es guanyava la vida a París fent de repòrter teatral.

La senyora Leroy va vore que la Koser coneixia una mica el francès i es proposà perfeccionar-li'l a canvi que la rellogada li ensenyara el castellà. Així s'entretenien mútuament car si les dones no s'hagueren imposat nombroses ocupacions, haurien estat ben de plànyer. Sobre tot la més jove, la forastera que havia de fer una vida tota nova apartada dels seus costums. Passejaven molt i no podien gaudir més que dels jardins públics

de la ciutat; els hauria agradat aplicar-se al cultiu de les flors i no podien haver-ne d'altres que les que permetia l'àmbit de llurs finestres. També tenien ocells engabiats. Flors i ocells servien per a recordar València. La senyora Leroy deia que sentia llàstima pels ocells engabiats i preparava males passades a la Roser; deixava obertes les gàbies i fugien en els pardalets...

Acabaren imaginant-s'hi com de la família. La Roser feia dues hores diàries de lectura a profit de la madama. Molt sovint la veu se li ressentia de la fatiga del seu pit; aleshores l'amiga li preparava aigua amb sucre, se la posava al costat i s'excusava de fer-la llegir tanta d'estona. L'hivern, però, amb les seues vetllades inacabables, amb els dies ennuvolats que impossibilitaven el passeig, les obligava a fer llargues lectures.

Ja coneixia els Museus, les Biblioteques, els edificis públics, els voltants i les ciutats més populoses de Bèlgica. Ara s'havia de tancar a casa i seguir les indicacions de madama.

Aquesta senyora havia estat cerimoniosa; però encara s'hi féu més. Rebia visites de tant en tant de persones que la Roser no va conèixer mai perquè no li foren presentades. Després de la visita, si havia estat d'una dona, feia algun comentari o alguna referència; si havia estat d'algun home, callava. Madama Leroy no obrí mai el cor a la Roser no obstant haver relatat aquesta, fil per randa, la seua aventura amb Rafel.

Una vesprada la visita d'un cavaller va ser tan dilatada, la solitud de la jove tan seca i avorrida, que arribà a vessar llàgrimes pel seu abandonó. En queixar-se, en lamentar-se, madama li respongué:

- Tranquil·litzeu-vos, filla meua; jo no tindré mai el coratge d'acomodar una visita agreçosa. Les meues amistats us inquieten, a vós, i a mi em perden.

Això, en veritat, no era cert perquè a qui perdien era a la Roser. La madama gaudia tant com sofria la seua amiga. El sofriment torna les persones reconcentrades. I la Roser esdevingué pensativa. Començà a no trobar-se bé en aquella casa. Enyor y Un dia, sense cap motiu aparent, es llevà

del llit malhumorada. Havia dormit bé; però, desperta/ja, anà repassant les relacions entre els dos matrimonis i trobà que madama ~~EU~~ Leroy i Rafa es tractaven amb excessiva confiança. Gelosia ?

Confessà els seus dubtes a Rafa. Quin riure li va proporcionar! Ell, molt amatent ,li explicà que els costums francesos no són els mateixos que havien vist a València. Pel món el concepte de l'amor variava. A Espanya era molt restringit. La llibertat en uns països és llibertat i en altres és llibertinatge. La Roser no havia d'oblidar que ~~els~~ mateixos no eren casats. És qüestió de criteri. A València molta gent els havia assenyalats com a immorals. Una de les raons d'eixir de València era eixa. La senyora Leroy potser usava de més llibertat que la Roser, i això que era casada. La Roser que no en fera, de cas. Vore i callar. I traure's del cap els mals pensaments. A ella, a la Roser no li importava res...

Però la Roser començà a espiar oblidant raons i cançons, divagacions i mitges tintes... A espiar l'un i a espiar l'altra...

V I I

El món no és tan gran que un pare no es puga comunicar amb una fill que viu a Brusselles. ~~Havia~~ ^{Hi ha,} abans de res, l'efecte i el record; després, hi ha el correu i la voluntat. Així, doncs, el senyor Miquel - més comprensiu que no la senyora Amàlia - trobà informacions suficients per a poder enviar unes cartes a la seua filla. En aquelles cartes havia sempre al costat dels consells un reptament i al costat dels exabruptes, una ensucrada i amorosida frase paternal.

Allò fet per la Roser era de tan poca vergonya que els havia dehonore rat a la vista de tots. A València encara no es podien prendre certes determinacions perquè era un poble on tots es coneixien. Ell sabia de cert que fins s'havien resentit els negocis de don Rafel. El comerç l'havia tingut

com a un home seriós i ara resultava que era capaç d'una aventura sense enteniment.

Però en veritat qui demostrà no tindre gens d'enteniment fón ella, la Roser. Tan jove i tan capfluix ! Per això tenia el cervell ple de pardalets, per què era massa jove per a determinacions transcendents tals. No tenia perdó, no. Havia assassinat les il·lusions de sa mare. Massa llibertat, no prengué els consells que li donaren ^{brà} per compte propi i trencà el cor de la pobra que plorava cada dia la desviació, el mal pas de la filla.

Anar-se'n ~~amb~~ amb un home i No en tenia prou amb aquella vida solta que feia de fadrina i resolgué fer vida a part. Aquella sí que fón "una punyalada ~~traper~~ traper"! Però encara estaven als inicis. Després vingué la fugida de València. Tornaria ? Estava segura que si retornava a València seria del braç del seu...del seu home ? A vore si venia abandonada, després d'haver treballat com una negra, fadrina i desvalguda, pobra i malaltussa... sola o amb la companyia d'una criatureta al braç... demanant cariat de poble en poble... a peu per les carreteres... atacada pels gossos i els homenots com a una gitana descalça, espentolada i famolenca...

Ai, quina carta aquella ! La féu plorar a llàgrima viva. I sofrí més perquè vullgué que no la llegiren ni el seu kafa, ni madama Leroy. Vessà tantes llàgrimes, segurament com els seus pares n'havien vessat en escriure-la. Però no tenien raó. Ella estava molt enamorada de Rafa i per això mateix a unes determinacions havien succeït unes altres. I allí estava ella, disposada a defensar la seua ~~libertat~~ felicitat contra qui vullguera furta-li-la.

No fón una sola carta la que rebé dels seus pares. Dues, tres, no sabem quantes. En una d'elles es comparava la casa paterna a una gàbia. El pardalet havia fugit, cercant espai per a volar i una llibertat absoluta. L'ocell era ella - és clar - i la gàbia era el pis que comunicava amb l'obra-dor del ferrer que feia refilar els ocells a colps de mall sobre l'enclosura i la gàbia estava oberta - deia amorosament la carta - però quan vullgue-

ra retornar l'ocell esgarriat.

Aquestes raons novel·lieres trencaven el cor a la Roser i la feien pensativa i malhumorada. Don Rafel i madama Leroy, així com l'enginyer, suposaven que la Roser s'enyorava sobre manera. Passades les primeres setmanes en les quals tota novetat distrau, la vida de la Roser a Brusselles guanyava monotonia. Començaren les pràctiques dels idiomes i aquesta distracció fón substituïda per la gelosia.

No pogué callar-se i es queixà violentament, a crits i a plors, trencant ceràmica en un atac de nervis. Don Rafel li donà la raó a mitges. No era cert que entre ell i madama Leroy hi haguera cap cosa inconfessable, li va dir; però que entenguera bé que si hi haguera passat o passara quelcom que no trobara correcte als seus ulls de dona endarrerida i intractable, seria pitjor per a ella. Ell, el seu home no havia signat cap escriptura de compromís amb ningú sobre assumptes sentimentals. Era un home que tractava de viure i una prova ben clara era que allí estaven els dos, lluny de València, fent unes despeses potser superiors a les convenientes. La Roser li costava un ull de la cara i ell s'aguantava sense protesta, sabedor com era que l'amor costa diners i que els dispendis que hom faça per obtenir la fidelitat d'una dona ja estan tots justificats per endavant. Ell, però, era lliure i ella, la Roser naturalment, també. I si li volia ser amiga i seguir al seu costat, conforme, i si no, que ho diguera perquè ell la faria retornar a València si és que l'enyorança li feia dir totes aquelles maquinacions de gata esglaiadissa. I molt a poc a poc de molestar la madama, ni d'escarotar l'enginyer Leroy, ni de rebel·lar-se contra qui la mantenia. Referent a madama li aconsellà una submissió patent.

- Som a casa d'ella i és ella qui ha de dirigir els seus hostes.

No cal dir que l'escena se terminà amb una altra trencadissa de mobles i de cristall.

V I I I

Aquell atac de nervis va ser tan accentuat que va ser necessari prendre un determini. Primerament la van portar a París a veure varietats i una mica de vida nocturna. Diem "la van portar" perquè hi anaren les dues parelles i així el viatge perdia acidesa per un costat i per l'altre perdia transcendència. Anaven per divertir-se. Si la distracció era convenient per a la Roser també ho era per al senyor Leroy, tan preocupat sempre i tan ficat en problemes de mineria.

tots

Foren ~~tan~~ bons companys i es divertiren tant com van poder, donada l'edat i les circumstàncies personals. La Roser va tornar a Brusselles quasi bé tranquil·la del tot. La presència continuada del senyor Leroy, la correcció de madama, la intranscendència que a les paraules i als actes donava Rafel obligava a ser prudent i confiada.

En retornar d'aquell estupend final de setmana es posà en pràctica la segona part del premeditat determini: anaren a viure a un Hotel. De primer antuvi la resolució era no solament acceptable sinó plausible cordialment. Tot seguit, però, es veié la cara negativa de la nova situació. La Roser havia de resoldre's, per si mateixa, les distraccions puix que el seu Kafe no podia ésser totes les hores del dia al seu costat i alhora ella estava lluny de poder espiar les relacions que tant la neguitejaven.

La vida d'Hotel tampoc no ~~vanava~~ bé a la Roser. Hagueren de cercar un nou allotjament i el trobaren en casa d'una vella, fadrina maniosa, carregada de gats, mística d'una religió que la Roser no comprenia. La vella Ver-vaech era protestant i animada per un esperit propagandista.

La Roser es confia^{onia}. Per a l'ama de casa tot era pecat, inclòs l'anar a missa a les esglésies catòliques. La seua intransigència es feia patent en les llargues plàtiques moralitzadores de cada dia, de cada moment. Llegir diaris era pecat; pecat, anar al cinema o al teatre i escoltar la ràdio i empolainar-se. La vella es guanyava el cel com ho haurien de fer les

persones de bé; alimentant gats, o bé altres animals pacífics, i llegint la Bíblia. Era com un vici que arrossegava anys i anys panys i si la feia viure feliç la portaria a la fossa...

Certament no havia cap mal si la tal pensava així; però a condició que no s'entossudira a encomanar les seues creences a les persones que no podien combregar amb aquelles carregoses pedres de molí. Es queixà la Roser i don Rafel, això sí, cal dir-ho, pacientment la portà a viure a una casa dels afores, portaria d'una fàbrica de teixits, on una família de treballadors manuals, nombrosa i alegre, sanitosa i honrada, la reberen com un familiar més. Ell, però, no podia viure allí amb ella però abonaria la pensió i els dissabtes es reuniria tots dos i farien vida de matrimoni fins el dilluns que tornaria a la cambra que li tenien reservada en la guarderia de la fàbrica. En realitat don Rafel s'excedí a acomplir la promesa. Molts dies d'entre setmana la recollia en el cotxe i la portava a la ciutat a veure espectacles.

A poc a poc anava acostumant-se a viure sense la presència de l'estimat. Però era massa avorrida la seua vida. Aquella família llarga de vuit fills - els Aberdeen - no paraven mai. Treballaven tots; els uns a la fàbrica, els altres, a fora d'ella. Les bicicletes, aquelles bicicletes que ennuvolaven les carreteres del país, els transportaven d'aquí d'allà i tots els familiars acomplien les tasques llurs. Cada setmana entrava a la llar dels obrers un bon feix de bitllets i tots contents, simpàtics i faceciosos, reien i gaudien d'una pau i d'una felicitat envejables.

Era un bon exemple el que rebia la Roser en aquell ambient de companyonia. Però la tranquil·litat no li arribava al cor. La gelosia li minava els pensaments i els sofriments la inquietaven. Va intuir d'una manera vaga l'afirmació de Schopenhauer: "Abans de res, és precís considerar que l'home propendix per naturalesa a la inconstància en l'amor i la dona, a la fidelitat".

La gelosia, els neguits i - per què no suposar-ho? - l'enyorança la feien enamalaltir. Prima pel seu natural, ara s'assecava més i si no ~~venia~~ ^{venia}

~~és~~ una reacció favorable oportunament i s'engreixava es quedaria amb la pell i l'os.

I qui sap si l'ún una pensada de don Karel ? És el cas que ~~la~~ regència de la fàbrica de teixits a l'ombra de la qual s'hostatjava, la demanà a les oficines per a escriure a màquina.

Encantada i Don Karel, ~~qui~~ no consultà per telèfon, no consentia. Ja no s'avorria tant. La reina la disfrauria, la seua vida tindria un nou valor i els ulls dels novel·lis amics, tots ells actius, creixeria el bon concepte que d'ella tenien.

Encantada i una nova vida fins l'hora de retornar a València. Ara passava el temps mes de pressa. Certes coses semblen mentides, la meteorologia i ella es posaven d'acord de tant en tant. Era el fort de l'hivern i com l'ànim estava content i optimista, desaparegueren les boires del cel, així el sol, s'arrupí el vent humit i giatat dels déus begants i es veieren alguns ocells de pas, endarrerits, que ella no havia vist mai, que ella no sabia denominar, i que anaven de volada en volada cap a les terres del sud.

Ocells de pas i si ells vulgueren endur-se-la i aquell sol de València sí que és bonic. Aquell cel de València sí que és d'un blau pur, sense mixtures de fums ni de boires...

I X

La Roser emmalaltí i la portaren a Merxipias. Era Hospital, era Clínica, era Casa de Salut on la deixaren ? Hila no ho va saber mai. Ben atesa per netges i infermeres, col·locada en una habitació espaiosa passà uns dies amb febre alta. Hi havien recomanat repòs absolut per tal d'evitar la repetició dels vòmits de sang. Fossia i als pòmuls s'encanien roses pàl·lides emig de la tebior de la neu de les galtes. Ara gaudia d'una pau espiritual com feia mesos no coneixia. Quina calma i No podia suposar mai que l'estar malalta poguera proporcionar-li un plaer sense delict. S'escolaven les

hores i els dies sense un dolor, sense ^{un} ~~un~~ afany. Vivie perquè respira-
va. Les boires de les darreres setmanes de l'hivern que s'enganxaven a les
branques dels arbres desfullats penjaven sedes i gasses als records esmor-
tuïnt arestes i punxes. Quina blanor!

La visitava don Rafel i la visitaven de tant en tant el matrimoni Le-
roy i els Aberdeen, tan bons amics com bons germans. Ella els estava molt
agraïda. I tan lluny de sa casa! El món encara era amable. Ara veia que
l'havien feta sofrir els qui l'estimaven i potser perquè l'estimaven. En
millorar els ho diria donant les les gràcies a tots. Perquè el seu Rafa
l'haguera pogut abandonar i deixar-la allí, tocada del pit i sense assistèn-
cia. Ja s'haguera mort, si no. Però ella voldria morir a València, allà on
els fossars són jardins de creus i de flors...

Només va apuntar la milloria va recaure. Li van fer dues transfusions
de sang... La mort semblava imminent... i no morí, que la seua còrpora va
resistir la malaltia i amb la nova primavera revivè aquella tija blanca,
de pell càndida, en la que es podien seguir amb la punta del dit les rat-
lles blavoses de les venes.

Don Rafel en aqueta ocasió es comportà com un home. En un viatge que féu
a València, viatge ràpid i nerviós, parlà amb els pares de la Roser. Es
presentà a l'obrador del ferrer donant la cara i els dos homes, el senyor
Miquel i el lladre de la seua filla, pujaren al pis per a parlar amb la se-
nyora Amàlia.

Si l'un aguantà l'insult l'altre es refrenà la vértola i s'engustà les
ungles amb les quals algun dia havia volgut arrancar el cor del seductor.
Perquè era massa jove la Roser i massa innocent i somnatriutes per a re-
sistir l'escomesa d'un home corregut i ric i mala ànima. Era precís que
es doblgara la canya verda al vent caut de la seducció; era precís que
caiguera quan la feren topetar o bé relliscar en l'esbarós pendent de les
il·lusions fàcils.

La senyora Amàlia encara estava desolada. La seua filla li havia asse-
cat el cor. Li tenia plorat molt. En tantes nits no apegà els ulls... però

encara la tenia prop, allí a la vora, en un dels carrers de l'eixample. Si passava quelcom la mare haguera corregut a defensar-la, a recollir-la, a aconsolar-la... o a tancar-li els ulls si era el punt del darrer sospir. Era una punyalada però una mare encara pot resistir les ganivetades al cor, d'una filla. Després, fugí a l'estranger. I això era ja la mort.

No, no volia saber res d'ella!

Don Rafel era comprensiu. Tenien tota la raó els pares; no obstant ells, els causants de tanta dolor i de tants desenganys, també en tenies, de raó. Una altra raó, naturalment; la raó d'ells, que ara no era el moment més oportú per a explicar. Ja les sabrien si la Roser se salvava; perquè és cert que la Roser estava gravíssima allà a Brusselles en un Sanatori ben atesa, però molt greu.

Ell tenia consciència i s'adonava de la situació. Si els pares volien anar a veure-la, ell els acompanyaria. Si no volien anar-hi, ell continuaria interessant-se igualment fins que arribara la solució. Si de milloria, portant-la a València, viva; si d'empitjorament, portant-la també a València, però morta.

Els pares quedaren tan atabalats que no saberen respondre de moment. S'ho pensarien. Fóra quina fóra la resolució li restaven agraïts - que caram i per aquesta darrera passa. Finalment don Rafel es comportava, al menys, com una persona lleial. Jugava net. Deia el que hi havia i es proposava no abandonar la filla que, en darrer terme, havia obrat com a una xiqueta aviciada, consentida, malcriada...

Don Rafel pogué observar la casa: les plantes del balcó s'havien mustigat, abandonades; solament restaven quatre cactus punxaguts i quatre geranis ressecs. La passionera seguia enfilant-se pels fils de ferro que la guiaven, mig grega. Les fileres de gàbies estaven buides, sense ocells, sense refills, amb les menjadores empolsegades i els bevedors opacs, mostrant els enreixats que maltancaven l'aire dormit i sord dels ocells que no hi eren.

Al mig de la sala, penjant de la coberta una gàbia de metall i vidres,

lluient i corprenedora, tenia oberta la portella per on marxà el paixarell que fón la illusió, una illusió en to menor, és clar !, del ferrer que aconseguí fer cantar els pardalets al compàs d'uns colps de ~~martell~~ martell.

X

La Roser encara tardà uns mesos a retornar a casa. L'entrada ni fón solemne, ni espectacular, ni espantable. Era tan desitjada per tots, ^{ta} estava tan a dins del cor i considerada tan natural que aparentment no tingué transcendència. Fón, això sí, rebuda amb somriures de perdó. Ella agraf moltíssim aquella ~~webwax~~ naturalitat tota suau i amorosa i com que retornava millorada s'acetuà la milloria. Pogué anar per la casa, de la sala a la cuina, de l'escala al balcó. D'aquí estant veia - després de tant de temps ! - el campanar i un tros de cúpula de l'església veïna, els quatre cantons propers, la gent que entrava i eixia del forn de vora la casa i el pati d'aquell palau antic de dies que té un escut de pedra al llidar de la porta.

La senyora Amàlia es preocupà novament de les plantes i de les flors i el senyor Miquel es preocupà també de les seues gàbies que aviat es poblaren d'ocells i de refills. A la jove li era agradós reviure l'antic ambient de la casa.

Don Rafel no s'hi acostà. L'havia acompanyada a València des de l'estranger i dient que li calia retornar als afers ja no anà a vore-la, més. La Roser sentí en l'ànima aquesta conducta. És que, naturalment, l'estimava. Ella haguera volgut oblidar-lo, considerant l'aventura com un somni. Era impossible. Allò que començà com un capritxo i una vanitat terminava amb un apetit d'amor. Ara ja el volia. Pensava en ell i haguera agrait que de tant en tant anara al seu costat encara que fóra només a prendre-li les mans i mirar-li els ulls...

Vana aspiració. Ell era neu i per damunt de la neu creixia la flama de l'amor de Roser. Però no protestava. Les seues ànsies amoroses, col·locades

ben plegadetes al fons del seu cor solament es reflectien als ulls vidri-
osos, reüllents per un foc interior. I literalment, en una melangia difusa
pels membres, lassos i tous...

Passà l'estiu. Amb les pluges i els vents de la tardor vingueren els
erèçons de fred i la tosseta. Hagué d'allitar-se. Passava els dies estirada,
llarga, plana, sense ànims de viure. La seua vida espiritual estava montada
sobre els quatre puntals d'uns records d'impossible repetició. Així, doncs,
tant valia morir-se com ~~no~~ viure. Què feia al món? No volia amar i amava;
no volia viure i vivia. S'escolava pel pendent de la malaltia de pressa,
de pressa, però no tant com haguera volgut. És ~~va~~ clar que de tant en tant
s'ofegava i aleshores la tos li facilitava el respir. I això sí per un
costat l'alegrava - tossia? doncs vivia! - per l'altre l'aclaparava -
tossia? doncs empitjorava! - .

Passen els dies, les setmanes, els mesos... La Roser es consum poc a poc
- quantes vegades s'haurà dit! - com un llum d'oli.

Llarga al llit quasi bé sense moure's, tan estirada, tant flonxa, cara al
trespol ondulat de les cases antigues, sembla un cadàver sobre el matalaf
submarí de les algues. L'aire adormit de la cambra és com l'aigua blavissa
de la mar que l'ha anegada. I ella, cada punt s'enfonsa més perquè devalla
vers la inconsciència. ~~Ou~~ el fregoteig de l'escurada en la cuina, i els so-
rolls dels plats i de les olles se li allunyen. ~~Ou~~ els càntics espaiats
dels ocells de les gàbies, i se lo moren als caragols de les orelles com
una llarga i aguda nota de violí que agonitza.

Passen les hores ^{li} hi ha una gran quietud. Ja no s'ou el martell del fer-
rer, ja no s'ou el pas de cap cotxe, ja no s'ou pel desllunat cap cançó po-
pular...

De vegades esclata enmig de la quietud un colp sec, l'anellada d'una es-
caleta. I ressona al cervell ^{li} ressona al seu pit eixa fosca veu de ferro.

Se'n va. I sense obrir els llavis, prims i blancs, s'acomiada de tots i de
tot. Diu adéu a les il·lusions, diu adéu a la Vida. Se'n va, és clar! Mireu-
li la cara sense expressió i mireu-li el nas afilat i marmori. Però la
neu de la còrpora vibra, com una llengua, una meravellosa flama. És l'amor,

l'insaciable amor que es resistix a morir. Ningú la veu, la flama, sinó ella que la sap arrelada al seu cor que es mou - tic-tac, tic-tac - dintre la caixa del pit.

Quina beatitud de vesprada ! Ara somriu la Roser com si tingués un clavell escarlata entre llavis i galta. Es mor. Mireu-li les dents sangonoses i allargades dintre el trauc de la boca clevellada pel rictus agònic de l'espasme tràgic. Mireu-li les mans com repleguen inconscients les blànques onades dels llençols. Ara resa. Afineu l'oïda i escoltareu com hi ha un rogall al fons de sa gola. Sembla un joe, el pujar i baixar dels granets d'un rosari...

Ha obert els ulls. Què mira ? Què veu ? És un cor d'àngels que baixa del cel a per ella ? És la imatge de Rafa ? I ara plora. Dos llagrimots han vingut a les finestres dels ulls. Però és cert que ara plora ? Féu-vos avant i mireu-la bé. Quina calma més profunda que sent la Roser... Així deu ser, segurament, l'eternitat.

S'ha parat el rellotge del cor i ha sortit del seu pit l'ocellet de la Vida.

Carles Salvador